

majd 1945 után itthon a politikai perek és az írói szilencium következtek. Sorsa csak 1958-tól nyugodott meg, amikor a Csongrád megyei könyvtár munkatársa lett. Mindennapi szakmai munkája mellett jutott ideje, hogy tető alá hozza korábbi szépirodalmi műveit és mindazt, amit újabban alkotott. 1996-ban bekövetkezett halála után még kéziratban maradt posztumusz regénye, a *Pirkad* is napvilágot látott.

Köszegfalvi Ferenc összeállította *Göröngyös úton* című Kárász József-életrajzi művelő emléket állít munkásságának. A gyűjteményt a szerzővel folytatott 1988-ban készült interjú nyitja, amely bepillantást nyújt az írói pálya fordulataira. A bevezetőt követő rész magát a szerzőt szólaltatja meg: a 18 éves érettségiző írását, aki osztálytársai kulturális érdektelenségét bírálja: „Szót kérek”, majd a „Két szál gally egy élet” elbeszélése következik, több elfeledett írással, köztük a fogságba esés és a hadifogság élményeit megelevenítő „Az én »Odisszeám«” illetve az „Írók a vádlottak padján” című, amely az 1937-ben létesült Márciusi Front írástudóiról szól. Külön kell szólni Kárász József helytörténeti vonatkozású cikkeiről, tanulmányairól: „A vásárhelyi szegfű útja”-ról és „A Kőfalért” címűről. Az előbbi Czeglédi Nagy Ferenc virágkísérleteiről, az utóbbi Hódmezővásárhely egyik megmenntett műemlékéről szól.

Az emlékkönyv következő fejezetében a róla szóló írásokat találjuk: Sinka István, Szabó Pál, Veres Péter kritikáit, visszaemlékezéseit; s ezt követően néhány neves irodalomtörténész Grezsa Ferenc és Szigeti Lajos Sándor méltatásait. A kötetet a szerkesztő Köszegfalvi Ferenc bibliográfiája zárja, amely 436 tételben sorakoztatja fel Kárász József saját műveit és a róla szóló különféle megnyilatkozásokat.

Kárász József munkásságát a kiadvány elején egy rövidített időrendi könyvészeti összesítés is bemutatja amely csak az önálló kiadványokat vette fel. A *Magyar Könyvszemle* olvasói számára külön érdeklődéssel bírhatnak e listában azok a könyvészeti jellegű tételek, amelyek részben egyes lapok repertóriumai, mint pl. a *Vásárhely Népé* (1944–1945), *Viharsaroké* (1953), részben pedig a koalíciós évek (1946–1949) hódmezővá-

sárhelyi sajtójának kumulált feltárása. A fő műve azonban a *Csongrád megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája (1843–1970)* amelyről 1974-ben a *Magyar Könyvszemle* is megemlékezett.

Köszegfalvi Ferenc példás szerkesztői munkájában részt vállalt ifj. Kárász József is. Az emlékkönyv alapján Kárász Józsefet nemcsak mint író, hanem mint bibliográfust is illik emlékeztünkben megörizni.

LAKATOS ÉVA

Rózsa, Mária: Deutschsprachige Presse in Ungarn 1850–1920. Bibliographie. 2. Teil: Zeitungen. In: *Berichte und Forschungen. Jahrbuch des Bundesinstitutes für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa*. München, 2003. Oldenburg Verlag, Band 11. (Sonderdruck), S. 59–141.

A Rózsa Mária által összeállított bibliográfia a Magyar Királyság területén 1850 és 1920 között megjelent német nyelvű politikai újságokat dolgozza fel. A vizsgálat tárgyát számos, hetente többször vagy naponta, sőt naponta kétszer megjelenő lapok képezik. A bibliográfia V. Busa Margit 1986-ban (BUSA V. Margit: *Magyar Sajtóbibliográfia 1705–1848*. Bp. OSZK, 1986.) kiadott azon vállalkozásának folytatásaként értendő, amely magába foglalja az 1705 és 1848 között megjelent magyar és „idegen” nyelvű kiadványokat is. Busa 1996-ban publikálta bibliográfiájának 2. részét (*Magyar Sajtóbibliográfia 1850–1867*. Bp. OSZK, 1996.) – ekkor Rózsa már dolgozott művén, amelynek időhatárait tudatosan – az előző munkához kapcsolódva – határozta meg. Busa második bibliográfiája az 1850 és 1867 közötti időszakot öleli fel, és így részlegesen fedi az új összefoglalást. Az időszak záróéve egybeesik a Trianoni Békeszerződés időpontjával, amely napjainkig meghatározó mérföldkönek számít az ország fejlődésében minden magyar tudományos kutatásnál. A szerződés értelmében – az első világháború következményeként – Magyarországnak le kellett mondania egykori területének kétharmadáról

a szomszédos országok javára. Rózsa nem dolgozza fel az utódállamokban működő német nyelvű sajtó fejlődését, mindazonáltal közül záró adatokat befejező évszámmal azokról az 1920 előtt Magyarország területén megjelenő lapokról, amelyek a kijelölt időhatárokon túl nyúlnak. Rózsa bibliográfiájának első része már 2001-ben megjelent. (RÓZSA, Maria: *Deutschsprachige Presse in Ungarn 1850–1920. 1. Teil*. In: *Berichte und Forschungen. Jahrbuch des Bundesinstitutes für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa*. München, Oldenburg, 2001. Band 9, S. 7–198.)

A bibliográfia összesen 486 folyóiratot sorol fel, és három részre tagolódik. Az első, átfogó rész a német vagy kétnyelvű cím alatt a Magyar Királyság területén megjelent újságokat mutatja be; a második (egyetlen címet felölelő) rész azonban azokat a meghatározás értelmében vett lapokat, amelyek német címmel de magyar nyelvű tartalommal láttak napvilágot; a harmadik pedig az úgynevezett könyvanyagokat – olcsó papírra nyomtatott regionális vagy külföldi híreket is tartalmazó sajtóközleményeket, amelyeket kizárólag szerkesztőségek számára szántak, ily módon korlátozottan jutottak el a nyilvánossághoz (10 cím). Ide tartozik az első részhez kapcsolódó, több mint hetven oldalas átfogó kiegészítés. Nem tisztázott, miért nem az első részbe ágyazták ezt a címet. A szerkesztők jegyzéke és egy többnyelvű helyesnévjegyzék zárja le a 141 oldalas kötetet.

Az egyes címeket a következő kritériumok szerint jellemezték: cím, alcím, megjelenés helye, a megjelenés időtartama, és a megjelent számok száma, szerkesztők neve, megjelenés módja, nagyság, tartalom, rovatok, mellékletek (ha léteztek), másodlagos irodalom. Kizárólag a Magyar Nemzeti Könyvtár anyagából dolgoztak, mivel az megkapta az intézmény meghatározásából következő kötelező szerkesztőségi példányokat, és természetesen a legnagyobb folyóirat állomány birtokosának nevezheti magát.

Ezen alpműveket nem lehet eléggé dicsérni: mindannyian nagyon jól tudjuk, hogy semmilyen kultúrtörténeti kutatás nem lenne lehetséges, ha nem támaszkodhatnánk bibliográfiai elő-

munkálatokra. Ehhez hozzátartozik az is, hogy nem kis vállalkozás sajtóbibliográfiákat összeállítani. Az anyag néha nehezen hozzáférhető, az újságok (jól megérdemelten) könyvtárak védelmét élvezik, a mikrofilmesítés – és ez által a lapok könnyebb kezelése – manapság majd minden könyvtárban lehetséges és a jövőben nemcsak az átfogóbb bibliográfiákat, hanem tematikus kiértékeléseket is megkönnyítik, és gyorsabbá teszik. Ide tartozik a példányok épségben tartása, a záró adatokat nem lehet mindig pontosan meghatározni, a szerkesztők változása, a cím és az alcím módosulása, a megjelenési gyakoriság és a rovatok csak akkor határozhatóak meg, ha a lapokat „felboncoljuk”, számról számra átlapozzuk, és a meghatározandó adatokat a változások fényében folyamatosan frissítjük. Melischek/Seethaler is ezt a módszert alkalmazta a történeti osztrák sajtódokumentációnál, a feladatot azonban egy több főből álló csapat végezte egy évekig tartó kutatási projekt keretében. A kézikönyvek mellett ennek a munkának egyik eredménye a HYPRESS adatbank. (HYPRESS: Az 1918 és 1934 Közötti Bécsi Napilapok Adatbankja.)

Ezzel már el is érkeztem az egyik olyan kérdéshez, amely számomra manapság alapvető szerepet játszik az újság–folyóirat bibliográfiákkal kapcsolatban: a Duna régió sajtóját feldolgozó bibliográfiák és adatbankok szükségességét illetően egyetértés uralkodik. Összehasonlítva például a németországi vagy a francia médiakutatással azonban messze lemaradva kullogunk. A médiának és annak forrásértékének még mindig nem tulajdonítanak kellő jelentőséget – és ennek nem az az oka, hogy a kutatás világa nem ismeri el autentikus forrásként a médiát, hanem az, hogy nem tudják, hogyan bánjanak vele, és mindenekelőtt azt sem, hogyan férhetnek hozzá. Az akadályokat egyrészlől a nem létező bibliográfiákra lehet visszavezetni, másrészlől éppen az újság- és folyóirat dzsungelt jellemző átláthatatlanságra és átjárhatatlanságra. Ezen a rengetegen kell magunkat átverekednünk, hogy egyáltalán észleljük a forrást, és azt be vagy fel tudjuk dolgozni. Minél átfogóbban fogalmaztak meg (már a koncepcióból kifolyólag) egy önálló cí-

met a bibliográfiában, annál könnyebben fog a kutató képet alkotni a forrásról a kezdetektől, és felismerni annak a jelentőségét. A kínálat itt a jelen, egészen egyszerű bibliográfiától, amely a címfelvétel legszükségesebb feltételeire szorítkozik, olyan nagy projektekig terjed, mint például a teljes újság, feljegyzett bibliográfiák, az egyes történelmi jelentőséggel bíró lapokhoz tartozó repertoárok stb. szkenelése; a technika ma majdnem határtalan lehetőségeket és publikációs módokat kínál.

A kérdés: A sajtókutatás területén miért nem működik együtt Ausztria a (kelet-európai?) szomszédos országokkal? Miért nem létezik mindmáig a 18. századi kezdetektől a 20. századig terjedő időszak sajtótermékeinek – legalábbis bibliográfiai – nyilvántartása? Feltételezem, hogy már az eddig megjelent önálló bibliográfiák – Busa, Seidler, (SEIDLER Andrea–SEIDLER Wolfram: *Das Zeitschriftenwesen im Donauraum zwischen 1740 und 1809*. Wien, Böhlau, 1988.), Rózsa, hogy csak az elmúlt tizenöt évben a többnyelvű Királyi Magyarország területén, a Bécsben és a más történelmi nagyvárosokban működő sajtóval foglalkozókat említsük – célzott együttműködése is jelentős eredményeket hozhatna.

Amit Kircher már évtizedekkel ezelőtt a német nyelvterület számára könyvformában megalkotott, nem lehet a modern technikai eszközök és lehetőségek bevonásával túl távoli cél a mai Közép-Európa számára! Ezzel az értékes forrástanulmányok, mint például Rózsa Mária bibliográfiájának előre mutató, célzott előkészítésének szószólójává válok, aggodalommal tölt el azonban annak a kutatási világnak az effajta önálló teljesítményekkel szemben tanúsított elégtelen érdeklődése, ami a tevékenységéhez szükséges információkat vagy égerkattintással, vagy egyetlen nagybibliográfia segítségével hívásával kívánja megszerezni.

SEIDLER, ANDREA

Gilmont, Jean-François: Le livre et ses secrets. Préfaces Francis HIGMAN, Monique MUNDOPCHIE. Genève, Louvain-la-Neuve, 2003, Droz, Université catholique de Louvain, 440 l. /Cahiers d'humanisme et renaissance, vol. LXV. – Université catholique de Louvain, Bibliothèque de la faculté de philosophie et lettres, Temps et espace, vol. 2./

Ki ne ismerné Jean-François Gilmont? A bibliográfust, aki Loyolai Ignác, Carolus Scribanus és a jezsuita lelkiség bibliográfusaként kezdte életművét, de igazán ismert a genfi kálvinizmus kutatójaként lett. Jean Crespin kiadványainak és Jean Calvin műveinek számbavétele, a bibliográfiák kiadása mérföldkövek a 16. századi nyomdászattörténeti kutatásokban. Közben olyan ismert tanulmánykötetek láttak napvilágot szerkesztésében, mint *Palaestra typographica* (Aubel, 1984), vagy a *La réforme et le livre* (Paris, 1990, angolul: Aldershot, 1998). Könyvet írt a könyv sorsáról az informatika korában, fáradhatatlanul tanít, ontja a tanulmányokat, és figyel kollégái munkájára: 1266 könyvismertetése jelent meg 16 folyóiratban.

Nyugdíjba vonulása alkalmával munkahelye, a Löveni Katolikus Egyetem kiadott egy csokrot, 29 tanulmányt, írásaiból. Gilmont szellemsen, hozzá nagyon illő módon tanulmányai előtt közöl egy levelet a kezdő bibliográfushoz (Lettre à un bibliographe débutant), amelyben elmondja életútját és élete programját. A bibliográfia számára minden: egy program, egy oknyomozó anyaggyűjtés, majd egy publikáció. A kutatás lényegében nem más célú, mint a bibliográfia teljessé tétele. Az adatgyűjtés teljességét, és az adatok értelmezhetőségét biztosítja minden. Így a sokak számára a segédtudomány (bibliográfia) segédtudománya lesz minden tudomány. Gilmont persze mindezt a tudomány iránti alázatossal vallja, így számára nem létezik az a kérdés, hogy melyik tudomány melyiknek segédtudo-